

12. Sysoieva, S.O. (Ed.) (2001). *Pedahohichni tekhnolohii u neperervnii profesiinii osviti* [Pedagogical technologies in life-long professional education]. Kyiv: VIPOL.
13. Попотагепко, О. (n.d.) *Suchasni innovatsiini pedahshohichni tekhnolohii* [Modern innovative pedagogical technologies]. Retrieved from <https://www.google.com.ua/search>
14. Sofii, N.Z., & Naida, Yu. M. *Kontseptualni aspekty inkliuzyvnoi osvity* [Conceptual aspects of inclusive education].
15. Yanoushek, Ya. (1972). *Sotsialno-psikhologicheskie problemy dialoga v protsesse sotrudnichestva mezhdru liudmi* [Socio-psychological problems of dialogue in the process of cooperation between people]. In *Psikhologivistika za rubezhom*. Moscow: Pcdagogika.

Eleonora Yashchenko. Communicative aspect of pedagogical technologies in rehabilitation of physically disadvantaged children

The article deals with comprehensive argumentation of rehabilitation of physically disadvantaged children within inclusive education, which requires the imposing of new philosophy of relationship to kids by the efficient implementation of communicative aspect of contents of pedagogical technologies.

Key words: *communicative aspect, pedagogical technologies, rehabilitation, physically disadvantaged children, inclusive education.*

УДК 37.013:376

Світлана Литовченко

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
<https://orcid.org/0000-0003-0001-4667>

**КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ:
СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА**

У статті представлено теоретичні засади супроводу дітей з особливими освітніми потребами; окреслено підходи до тлумачення сутності комплексного супроводу дітей раннього та дошкільного віку та розкрито сутність поняття «корекційно-розвивальний супровід дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху», що інтерпретується як комплексна система заходів супроводження дитини на всіх етапах її становлення та навчання, спрямованих на розвиток особистості, пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, комунікації (soft skills, словесне мовлення та/або жестова мова) та корекцію порушень шляхом створення природного, розвивального середовища; проаналізовано специфіку корекційно-розвивального супроводу дітей з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку, яка спирається на сучасні підходи в освіті та враховує соціокультурні та освітні новації.

Ключові слова: *діти з порушеннями слуху, супровід, корекційно-розвивальний супровід дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху, специфіка супроводу.*

Актуальність проблеми дослідження. Нині пріоритетом національної державної політики виступає упровадження міжнародних стандартів у системі надання допомоги дітям з особливими освітніми потребами: якомога більш раннє виявлення проблеми у розвитку та рання комплексна допомога (впроваджується програма раннього втручання); орієнтація фахівців на надання допомоги сім'ї, широке залучення батьків до роботи з дітьми та підвищення відповідальності батьків за реабілітацію та навчання своїх дітей; впровадження міждисциплінарного командного підходу та надання інтегрованих послуг; розвиток професіоналізації, забезпечення системного підвищення фахового рівня спеціалістів. Важлива норма – особистісно орієнтована спрямованість, гнучкість та варіативність допомоги, «стирання кордонів» між спеціальною та інклюзивною («масовою») системами освіти.

Актуальними є дослідження проблеми надання підтримки та супроводу дітям з особливими потребами в умовах закладу освіти, запровадження підтримуючого навчання як концептуального підходу, що реалізується у процесі застосування новітніх технологій викладання та супроводу. Принципи та підходи до реформування галузі детально висвітлено у працях вітчизняних учених Е. Данілавичюте, Т. Дегтяренко, В. Засенка, В. Кобильченка, А. Колупаєвої, С. Кульбиди, О. Мартинчук, Л. Прохоренко, О. Таранченко та ін.

Мета статті: на основі теоретичного аналізу уточнити сутність поняття «корекційно-розвивальний супровід дітей з порушеннями слуху» у контексті сучасних соціокультурних, освітніх новацій та з урахуванням специфіки реабілітації дітей з порушеннями слуху.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати про висвітлення різних аспектів організації супроводу дітей з особливими освітніми потребами у працях вітчизняних і зарубіжних вчених (Е. Данілавичюте, В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Костенко, В. Кобильченко, Л. Прохоренко, А. Шевцов, О. Чеботарьова; J. Deppele, T. Logeman, R. Smith та ін. та ін.). Особливостям роботи з дітьми з порушеннями слуху дошкільного віку присвячено дослідження В. Жук, О. Федоренко, В. Шевченко, А. Гольдберг, Н. Засенко, Л. Лебедєвої, Б. Корсунської, Ж. Шиф, Л. Фомічової, М. Шеремет, Р. Якубовської та ін. Водночас спеціальних досліджень щодо організації корекційно-розвивального супроводу дітей з порушеннями слуху в Україні не проводилося.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження дає підстави констатувати, що ідея *психолого-педагогічного супроводу* розвитку дітей стала активно вивчатися та впроваджуватися у 90-их роках ХХ століття в контексті пріоритетів гуманістичної психології і педагогіки й передбачала пошук шляхів доцільного інтегрування додаткових знань (першою чергою зі спеціальної педагогіки, психології тощо) у вирішення задач освітньої практики, надання допомоги учасникам освітнього процесу.

Водночас, в умовах *спеціальних* закладів освіти традиційно реалізується модель комплексної психолого-педагогічної та корекційно-розвивальної допомоги, особливістю спеціальних закладів є системний підхід до корекційної спрямованості освітнього процесу, створення системи дошкільної та загальноосвітньої (у багатьох закладах й професійної) підготовки з відповідним корекційним супроводом, що й є, вочевидь, важливою умовою засвоєння змісту навчання.

Відтак, в сфері спеціальної освіти вже накопичено значний досвід корекційно-розвивального супроводу дітей з особливими освітніми потребами, і на сучасному етапі у зв'язку з соціальними перетвореннями, зміною ставлення до людей з особливими потребами він вдосконалюється, набуває нових цільових орієнтирів, форм і змісту. Відповідно організація спеціального навчання розглядається як передумови сучасних підходів до освіти та реабілітації дітей з особливими потребами, зокрема теорії і практики супроводу.

В основу сучасних підходів до організації супроводу дітей з особливими освітніми потребами покладено такі, що склалися історично, традиції в освіті і виховання дітей цієї категорії. Зокрема, можливо визначити основні позиції: важливість раннього та дошкільного періоду у житті дитини для подальшого успішного розвитку, навчання та соціалізації; організація розвивального середовища; побудова навчального та корекційного процесу із врахуванням психологічних особливостей та потреб дітей певної «нозологічної групи»; важливість реалізації корекційної складової при організації навчання та супроводу. Також важливою умовою і чинником вирішення усіх питань діагностики, розвитку, освіти, соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, порушеннями слуху зокрема, є, власне, організація корекційно-розвивального супроводу.

Водночас, протягом ХХ – початку ХХІ століть деякі ідеї, задекларовані та визначені на рівні теорії, не були реалізовані на практиці. Зокрема, визнавалась провідна роль і важливість раннього періоду для розвитку та навчання дітей з порушеннями розвитку, натомість на практиці не було створено а ні системи ранньої діагностики, а ні закладів, які б здійснювали відповідну роботу. Діагностичні можливості були обмежені й з огляду на технічний рівень медичного обладнання. Корекційно-розвивальна робота проводилася в закладах, проте була недостатньо індивідуалізована (переважно за нозологічним принципом); корекційний складник передбачав обмежений перелік напрямів, відтак не враховувалися актуальні положення щодо різнобічного розвитку, врахування індивідуальної траєкторії опанування навчального матеріалу тощо. Заформалізованість системи розвитку, навчання та виховання, що була властива для всієї системи, негативно позначилася й на освіті дітей з ООП. Зокрема, стандарти та навчальні програми були «жорсткими», не враховувалися особливості опанування навчальним матеріалом (у нормативній базі), роль батьків у вихованні та розвитку дітей.

Проте, не зважаючи на недоліки попереднього періоду, прогресивні ідеї було покладено в основу сучасних підходів до організації та змісту комплексного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

У контексті історичного аналізу передумов становлення системи супроводу та підтримки видається за доцільне стисло розглянути еволюцію поглядів на проблему інвалідності та ставлення до людей, які мають певні особливості розвитку. На сучасному етапі узагальнено два основні підходи до розуміння сутності особливих освітніх потреб: медичний та соціальний. Підґрунтям для них слугує ставлення суспільства до осіб з особливими освітніми потребами, сприйняття державними інституціями проблем освіти дітей з особливими потребами та визначення стратегій її розвитку, зокрема принципів, моделей та діагностичних, навчальних, розвивальних технологій. В рамках соціальної моделі особи з ООП зіштовхуються з проблемами через безліч бар'єрів наявних у середовищі, яке їх оточує, що є суттєвими в контексті здобуття освіти. А це: архітектурні, фізичні, організаційні, інформаційні, інституційні, законодавчі. Вкрай негативний вплив має ставлення людей, існуючі стереотипи і упередження. Бар'єри перешкоджають повній та ефективній участі дитини з інвалідністю в освітньому процесі нарівні з іншими. Для створення справді інклюзивного середовища важливо своєчасно виявляти та усувати такі бар'єри.

Сурдопедагогічна наука зосереджує увагу на особливостях навчання та супроводу дітей з порушеннями слуху. За статистичними даними *порушення слуху* виявляється у 1-3 дітей з 1000 народжених. У 20-40 дітей з 1000 новонароджених, які перебувають у палаті інтенсивної терапії, діагностуються виражені порушення слуху. Порушення слуху у дітей можуть виникати до народження (пренатально), під час пологів (перинально) чи після народження (постнатально).

Ступінь порушення слуху може суттєво відрізнятися: легка, помірна, важка, повна. Відповідно до міжнародної класифікації виділяють: мінімальне зниження слуху (0-20 дБ; труднощі сприймання та розуміння тихого мовлення в шумному середовищі); зниження слуху (туговухість) I ст. (21-45 дБ; труднощі сприймання тихого та віддаленого мовлення в тиші); зниження слуху II ст. (46-55 дБ; можливість сприймати розмовне мовлення тільки з близької відстані – 2 чи 3 м); зниження слуху III ст. (56-75 дБ; можливість сприймати тільки гучне мовлення на близькій відстані); зниження слуху IV ст. (76-90 дБ; залишаються певні слухові відчуття, які дають змогу сприймати гучні звуки довкілля та окремі звуки мовлення); глухота (91 дБ і нижче; можливість сприймати розмовне мовлення лише через слухове сприймання відсутня; слух не є головним «комунікаційним» каналом для сприймання та продукування мовлення).

За ступенем порушення слуху та можливістю сприймати розмовне мовлення через слухове сприймання, зокрема за допомогою слухових апаратів виділяють дві групи дітей з порушенням слуху: *глухі та зі зниженим слухом*. Відповідно до соціокультурного підходу важливим критерієм умовного розподілу дітей на групи є статус слуху батьків та мова, якою спілкуються у родині (жестомовна/нежестомовна родина).

Варто зазначити, що у контексті дослідження ми не розглядаємо окремо категорії дітей глухих та зі зниженим слухом (слабкочуючих), оскільки при організації освітнього процесу варто враховувати низку чинників, серед яких ступінь порушення (зниження) слуху це лише один із багатьох (мова спілкування, технічні засоби компенсації, місце/модель навчання, супровід фахівців тощо). Рівень розвитку словесного мовлення, комунікативні навички дитини також залежать не лише від ступеня порушення слухової функції, важливими є рання діагностика, оптимальна слухова реабілітація, підтримка спеціалістів та батьків, мовленнєве середовище, достатність спілкування та ін. З кожним роком аудіологічний підхід, за якого основна увага зосереджена на ступені зниження слуху (біологічних факторах), втрачає актуальність.

Порушення слуху впливає на процес формування мовлення та розвиток психічних процесів дитини, зумовлює необхідність організації спеціальної підтримки у навчання, може ускладнювати процес соціальної адаптації.

Важливими умовами абілітації є ранні виявлення порушення та слухова допомога, адекватне слухопротезування (слуховими апаратами або кохлеарними імплантами), створення умов для розвитку комунікації та мовлення, індивідуально спрямований психолого-педагогічний, корекційно-розвивальний супровід, що практично нівелюють наслідки порушення.

Варто підкреслити, що діти з порушеннями слуху становлять окрему групу серед дітей з особливими освітніми потребами «з огляду на особливі потреби у комунікації» («Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами»). Особливістю сучасної сурдопедагогіки є різновекторність/варіативність траєкторій розвитку та навчання: впровадження концепції бімодально-білінгвального навчання (для дітей, основним або одним з основних засобом спілкування яких є жестова мова); застосування скринінгу слуху новонароджених, програми раннього втручання, розвиток засобів слухопротезування та психолого-педагогічних технологій створює можливості для розвитку слухового сприймання та формування словесного мовлення як засобу комунікації.

Сучасною тенденцією у галузі реабілітації дітей з порушеннями слуху є стрімкий розвиток медичних технологій та технічних засобів (надпотужні слухові апарати, кохлеарна імплантація тощо), які спрямовані на компенсацію первинного порушення. Це звичайно позитивно, водночас помилково вважати, що сурдопедагогічні методики втрачають актуальність. Теорія і практика свідчать, що діти з порушеннями слуху, які отримали технічну підтримку, потребують реабілітаційного періоду, на якому особливо значущим є супровід фахівців психолого-педагогічного профілю. Тому сурдопедагогічні технології в жодному разі ні нівелюються, не втрачають актуальність, але мають змінюватися, вдосконалюватися, відповідати на потреби дітей та батьків.

Зазначенні освітні новації та об'єктивні зміни вимагають від учасників освітнього процесу певного перегляду традиційних поглядів щодо мети, функцій, організації навчання та супроводу дітей з порушеннями слуху. Таким чином набуває актуальності визначення теоретико-методичних основ організації супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху, оскільки вирішення проблем розвитку дітей з особливими освітніми потребами пов'язано із організацією систематичного та цілеспрямованого супроводу, починаючи з перших днів життя дитини (моменту виявлення порушення або ризиків його виникнення).

У сучасній науці «супровід» – різнопланове явище. Фахівцями супровід розглядається як пролонгований, динамічний процес; командна взаємодія; комплексна система заходів, спрямованих на активізацію сильних сторін суб'єктів супроводу; метод та ідеологія роботи фахівця, яка спрямована на створення у рамках об'єктивної ситуації, що склалася, максимально сприятливих умов для розвитку і навчання особистості; цілісна діяльність, що передбачає виявлення особливих потреб осіб і їх задоволення у процесі навчання тощо (В. Кобильченко, О. Федоренко та ін.). Значущим для аналізу ракурсом розуміння категорії «супровід» представляється підхід, в якому він розглядається як система діяльності педагогів, психологів, соціальних працівників і лікарів, спрямована на створення медико-соціально-психологічних умов для повноцінного розвитку, оздоровлення, успішного навчання дитини та її адаптації до життєвих ситуацій і обставин.

Таким чином, за результатами теоретичного аналізу, враховуючи сучасну нормативну базу нами уточнено сутність *корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху*, який ми розуміємо як комплексну систему заходів супроводження дитини на всіх етапах її становлення та навчання, спрямованих на розвиток особистості, пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, комунікації (soft skills, словесне мовлення та/або жестова мова) та корекцію порушень шляхом створення природного, розвивального середовища.

Не можемо відмовитися від усталеного визначення, спираємося на нормативні документи, проте в контексті соціокультурного підходу актуальними є тези про недоцільність корекції щодо дітей з порушеннями слуху, натомість уваги до розвитку особистості, пізнавальної діяльності, комунікації; водночас ми враховуємо різні варіанти освітніх маршрутів, зумовлені значною кількістю чинників (тип порушення, ступінь зниження слуху, засоби реабілітації, запити батьків), тому дійсно, підтримуючи що корекційний супровід є важливим саме для варіанту/моделі, за якого сім'я обирає розвиток слухового сприймання та словесного мовлення, як основного засобу комунікації, відтак, постає питання про корекцію порушень. Водночас сприймаємо, що за білінгвально-бімодального підходу корекція не є необхідністю.

Виносимо на першу позицію розвиток: у сучасних міжнародних підходах до розуміння супроводу правомірним є акцент на розвиток на відміну від корекції, тому саме таким чином визначаємо корекційно-розвивальний супровід, надаючи першочергового значення розвитку. Пріоритет розвитку особистості над корекційним впливом. Комунікацію розглядаємо у широкому сенсі (навички соціальної взаємодії, відстоювання власної позиції тощо, розвиток словесного мовлення та/або жестової мови).

Результати дослідження дають підстави зробити наступні **висновки**: аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про актуальність проблеми організації підтримки дітей з порушеннями слуху; в основу сучасних підходів до організації супроводу дітей з особливими освітніми потребами покладено такі, що склалися історично, традиції в освіті і виховання дітей цієї категорії; важливою умовою і чинником вирішення питань розвитку, освіти, соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, порушеннями слуху зокрема, є, власне, організація супроводу; за результатами теоретичного аналізу поглиблено та уточнено сутність понять «корекційно-розвивальний супровід дітей з порушеннями слуху» як комплексну систему заходів супроводження дитини на всіх етапах її становлення та навчання, спрямованих на розвиток особистості, пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, комунікації (soft skills, словесне мовлення та/або жестова мова) та корекцію порушень шляхом створення природного, розвивального середовища.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів теорії та практики організації підтримки дітей з порушеннями слуху і не претендує на повноту й завершеність висвітлення цієї проблеми. Вважаємо за потрібне у подальшому розробити методичні рекомендації з використання МКФ-ДП, визначення рівнів підтримки дитини в закладі освіти призначені для педагогів закладів освіти для практичного застосування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В. Засенко, А. Колупаєва, О. Таранченко, «Освіта дітей з особливими потребами: від інституціоналізації до інклюзії», у *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*, В. Кремень, Ред. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2016, с. 68-77.
2. О. Таранченко, О. Федоренко, «Концепція розвитку системи освіти дітей із порушеннями слуху в Україні», *Особлива дитина: навчання і виховання*, №1, с. 27-33, 2015.
3. T. Loreman, D. McGhie-Richmond, A. Kolupaieva, O. Taranchenko, et al. A Canada-Ukraine collaborative initiative for inclusive education in Ukraine: Participant perspectives. *School Effectiveness and School Improvement*, 27(1), p. 24-44, 2016.
4. *Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти дітей з особливими освітніми потребами.* (1994). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text.

References

1. V. Zasencko, A. Kolupaieva, and O. Taranchenko, "Education for children with special needs: from institutionalization to inclusion " in the *National Report on the Status and Prospects of Education Development in Ukraine*, V. Kremen, Red. Kyiv, Ukraina: Pedahohichna dumka, 2016, p. 68-77. (in Ukrainian)
4. O. Taranchenko, and O. Fedorenko, "Concept of development of education system for children with hearing impairment in Ukraine", *Osoblyva dityna: navchanni i vykhovannia*, №1, p. 27-33, 2015. (in Ukrainian)
3. T. Loreman, D. McGhie-Richmond, A. Kolupaieva, O. Taranchenko, et al. A Canada-Ukraine collaborative initiative for inclusive education in Ukraine: Participant perspectives. *School Effectiveness and School Improvement*, 27(1), p. 24-44, 2016. (in English)
14. *The Salamanca Statement on Principles, Policies and Practices in Special Needs Education and Framework for Action on Special Needs Education* (1994). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text.

Svitlana Litovchenko. CORRECTIONAL AND DEVELOPMENTAL SUPPORT OF CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENTS: ESSENCE AND SPECIFICS

The article presents the theoretical foundations of support for children with special educational needs; approaches to the interpretation of the essence of complex support of young and preschool children are outlined and the essence of the concept "correctional and developmental support of early and preschool children with hearing impairments" is revealed, which is interpreted as a complex system of measures personality, cognitive activity, emotional and volitional sphere, communication (soft skills, verbal speech and / or sign language) and correction of disorders by creating a natural, developmental environment.

Key words: children with hearing impairments, support, correctional and developmental support of children of early and preschool age with hearing impairments, specifics of support.